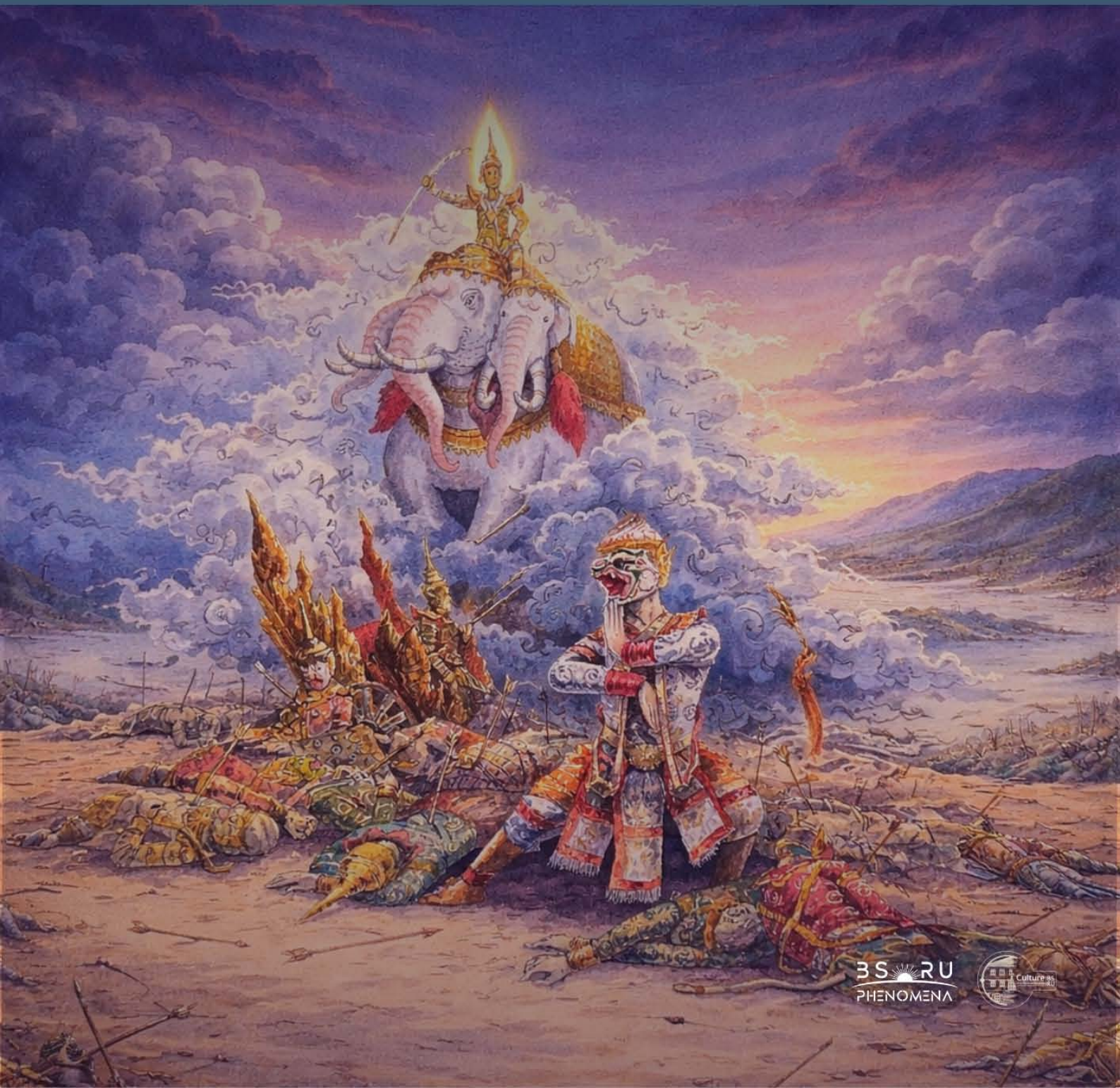

โขนกลางแปลง บ้านสมเด็จพระยา

โขนกลางแปลง บ้านสมเด็จพระยา

ความเป็นมาของโขน

โขน เป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงที่เก่าแก่และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทย โดยได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติในปี พ.ศ. 2561 ศิลปะแขนงนี้มีรากฐานมาจากหลายสาขา ทั้งการเล่นชกนาคดึกดำบรรพ์ กระบี่กระบอง และการแสดงหนังใหญ่ นำมาหลอมรวมเป็นการแสดงที่ประณีตงดงาม โดยนิยมใช้เรื่อง **"รามเกียรติ์"** เป็นเนื้อหาหลักเพียงเรื่องเดียว ลักษณะเด่นอยู่ที่ผู้แสดงต้องสวมหน้ากากหรือ **"หัวโขน"** เพื่อถ่ายทอดบทบาทและอารมณ์ผ่านท่ารำที่สง่างาม ประกอบกับการพากย์ เจริจา และดนตรีปี่พาทย์ ที่มีแบบแผนเฉพาะตัว จนกลายเป็นมหรสพที่ทรงคุณค่าและสะท้อนความวิจิตรบรรจงของศิลปะไทยอย่างแท้จริง

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะโขนได้มีโอกาสฝึกหัดตั้งแต่วัยเยาว์กับครูโขนในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 6 ได้รับพระบรมมหาราชคุณูปการอย่างสูงสุดในด้านนาฏศิลป์ไทยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ครอบครองพระพิราพแก่ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์** ในพิธีไหว้ครูและครอบพระพิราพ ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต นอกจากนี้ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโขนไว้ดังนี้

"โขนนั้นเป็นทั้งศิลปะและวัฒนธรรมของชาติที่จะหาที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว แต่โขนเป็นศิลปะที่ต้องอาศัยอยู่ในคนที่มีชีวิตจะเขียนไว้เป็นหนังสือหรือเอาไปแขวนไปตั้งที่ไหนไม่ได้คนที่ต้องทรงรักษาศิลปะและวัฒนธรรมไทยที่เรียกว่า โขน นี้จึงต้องลงทุนหัดโขน เพื่อเก็บโขนไว้ในตัว"

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
คอลัมน์ ข้างสังเวียน นสพ.สยามรัฐ
20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521

ที่มาของโขนกลางแปลง

โขนกลางแปลง คือการแสดงโขนบนพื้นดินกลางสนามหญ้าโดยไม่มีการปลูกสร้างโรงละคร และไม่ใช้ฉากประกอบ แต่จะอาศัยภูมิประเทศตามธรรมชาติเป็นพื้นที่แสดง เน้นการแสดงชุดที่มีตัวละครจำนวนมาก เช่น การยกทัพและการรบกันระหว่างกองทัพยักษ์และกองทัพวานร การดำเนินเรื่องใช้การพากย์และเจริญจาเป็นหลัก

โดยไม่มีฉากบังหน้า เอกลักษณ์สำคัญคือการใช้วงปี่พาทย์อย่างน้อย 2 วง ปลูกเป็นนั่งร้านยกสูงเพื่อให้ผู้บรรเลงมองเห็นตัวโขนในระยะไกลและส่งเสียงดนตรีให้ดังทั่วถึงทั้งบริเวณสนาม

ที่มาของโขนกลางแปลงสันนิษฐานว่า โขนกลางแปลงเป็นรูปแบบของโขนที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งเกิดขึ้นใน สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยวิวัฒนาการมาจากการเล่นชกนาคดึกดำบรรพ์ในพระราชพิธีอินทราภิเษก ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีการแสดงครั้งสำคัญในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2029) และในรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็ยังนิยมจัดแสดงในงานสมโภชสำคัญ อย่างงานฉลองพระบรมอัฐิในสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นการประสมโรงเล่นกันอย่างยิ่งใหญ่ ระหว่างโขนวังหลวงและโขนวังหน้า

โขนกลางแปลง บ้านสมเด็จพระยา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสืบสานการแสดงโขนกลางแปลงในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติอย่างต่อเนื่อง โดยสะท้อนผ่านการจัดแสดงโขนกลางแปลงในวาระสำคัญต่าง ๆ มายาวนานกว่า **40 ปี** สถาบันแห่งนี้มุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน เห็นได้จากการยกระดับมาตรฐานการแสดงให้มีความร่วมสมัยด้วยการประยุกต์ใช้วงดุริยางค์ทหารเรือร่วมกับดนตรีไทย การเลือกใช้วงปีพาทย์เครื่องใหญ่ที่เพิ่มเครื่องดนตรีหายากเพื่อให้สมจริงตามบทโขน รวมถึงการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ **"เก็บโขนไว้ในตัว"** ผ่านการฝึกหัดการแสดงโขน และเพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของสถาบันพระมหากษัตริย์และเชิดชูเกียรติบุคคลสำคัญของชาติไทยอย่าง **สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)** ไปพร้อมกับการเผยแพร่ศิลปะชั้นสูงสู่สายตาชาวไทยและชาวต่างชาติอย่างสมเกียรติ

โขนกลางแปลงที่จัดแสดงขึ้นภายใต้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเคยมีการจัดแสดงตามลำดับเวลาดังนี้

- โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกมัยราพณ์ (ช่วงปี พ.ศ. 2527)**
 - โขนรามเกียรติ์ ตอนนางลอย (โขนครุศาสตร์ พ.ศ. 2557)**
 - โขนรามเกียรติ์ ตอนขาดเคียว ขาดกร (พ.ศ. 2557)**
 - โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2558)**
 - โขนรามเกียรติ์ ตอนปฐมบทรามเกียรติ์ (พ.ศ. 2559)**
 - โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2569)**
- ซึ่งในแต่ละชุดการแสดงมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องย่อ ตอนนางลอย

ทศกัณฐ์หาทางคิดจะตัดศึกพระราม จึงหาแผนการที่จะทำให้พระรามยกทัพกลับ โดยใช้ให้นางเบญยกายลูกสาวของพิเภกแปลงกายเป็นนางสีดาคำตายลอยน้ำไปที่หน้ากองทัพพระราม เบญยกายกลัวพระอาญาของทศกัณฐ์ผู้เป็นบิดาไม่อาจทัดทานได้จึงทูลว่ายังไม่เคย เห็นรูปร่างหน้าตาของนางสีดามาแต่ก่อน จะขอรูปร่างนางสีดาจะได้แปลงกายให้ถูกต้อง ทศกัณฐ์จึงจัดให้ขบวนวอซ้อฟ้าแห่งนางเบญยกายเพื่อไปดูรูปโฉมนางสีดา ณ สวนขวัญ ครั้นถึงสวนขวัญนางเบญยกายจึงเข้าไปหานางตรีชฎาผู้เป็นมารดา ซึ่งถูกถอดยศให้มาคอยรับใช้นางสีดา นางตรีชฎาครั้นรู้ว่าทศกัณฐ์ใช้นางเบญยกายมาด้วยจะทำกล จึงเสียใจเป็นยิ่งนัก ด้วยพิเภกผู้สามี ได้ไปอยู่กองทัพพระราม นางเบญยกายจึงขอเข้าไปดูตัวนางสีดา ครั้นถึงจึงเข้าไปเฝ้านางสีดา ทูลถวายตัวว่าเป็นบุตรของพิเภกและตรีชฎา พร้อมทั้งลอบดูโฉมนางสีดา ครั้นจำได้มั่นคงจึงทูลลานางสีดากลับ นางเบญยกายจึงแปลงเป็นนางสีดาเข้าไปเฝ้าทศกัณฐ์ ขณะนั้นทศกัณฐ์กำลังสำราญอยู่ในปราสาท ครั้นเห็นเบญยกายจำแลงมาเข้าใจว่าเป็นนางสีดาเข้ามาหา จึงออกไปเกี่ยวพาราสีจนเป็นที่ขบขันของเหล่านางกำนัล นางเบญยกายอับอายเป็นยิ่งนักจึงแปลงกายคืนเช่นเดิม ทศกัณฐ์

ครั้นเห็นเป็นนางเบญยกายตกใจนัก จึงแก้แค้นสั่งให้นางเบญยกายรับไปที่กองทัพพระรามนางเบญยกายจึงเหาะข้ามมหาสมุทรไปจนถึงเขาเหมตริณแล้วแปลงกายเป็นนางสีดาคำตายลอยน้ำไปนอนอยู่ที่หน้ากองทัพพระรามครั้นรุ่งเช้าพระรามตื่นบรรทมพร้อมพระลักษมณ์ จึงตรัสชวนพระลักษมณ์และเหล่าวานรไปลงน้ำริมฝั่งแม่น้ำครั้นเห็นนางเบญยกายแปลงตายลอยน้ำมา พระรามเข้าใจว่าเป็นนางสีดา จึงวิ่งเข้าไปอุ้มมาบนฝั่ง และทรงพระกระสรวงด้วยคิดว่าเป็นนางสีดาจริง เมื่อพระรามทอดพระเนตรเห็นหนุมาณ จึงกริ้วโกรธด้วยคิดว่าหนุมาณไปหักสวนขวัญ และฆ่าหีสฤมารบุตรทศกัณฐ์ตาย ทศกัณฐ์จึงข่านางสีดาทิ้งน้ำมา หนุมาณจึงทูลว่านางสีดานี้ อาจเป็นยักษ์แปลงมา ด้วยศพก็ยังไม่เน่าเปื่อยและลอยกวนน้ำมาจนถึงหน้าพลับพลา หนุมาณจึงขอพิสูจน์โดยการนำศพมาเผาไฟ แม้เป็นนางสีดาจริง หนุมาณยอมถูกประหารชีวิต พระรามเห็นด้วยจึงสั่งให้สุคริพคุมวานรทำเชิงตะกอนเพื่อเผาศพนางสีดาแปลงเมื่อเชิงตะกอนเสร็จจึงให้นำศพนางสีดาวางบนเชิงตะกอน แล้วจุดไฟเผา ให้เหล่าทหารวานรล้อมไว้ เบญยกายครั้นโดนไฟเผา ทนไม่ได้จึงเหาะขึ้นตามเปลวควันหนีไป หนุมาณจึงเหาะตามจับนางเบญยกาย เพื่อนำตัวมาถวายพระรามเพื่อให้รับโทษ

โขนรามเกียรติ์ ตอนขาดเศียร ขาดกร (พ.ศ. 2557)

โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2558)

โขนรามเกียรติ์ ตอนปฐมมกรรมเกียรติ์ (พ.ศ. 2559)

โขนรามเกียรติ์ทั้ง 3 ตอนนี้ เป็นการดำเนินการโดย สาขาวิชา นาฏศิลป์และการแสดง สาขาวิชาดนตรีไทยเพื่อการอาชีพ และ สาขาวิชาดนตรีตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีจุดประสงค์ในการจัดการแสดงขึ้นเพื่อเชิดชูเกียรติ 150 ปี ศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ปีแห่งการเชิดชูเกียรติสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) 2557-2560 แต่อย่างไรก็ตามในการจัดงานนี้ สามารถดำเนินการได้เพียง 3 ปี คือ พ.ศ. 2557-2560 เนื่องด้วยการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โควิด ในปี พ.ศ. 2560 จึงไม่มีการจัดการแสดง

การจัดการแสดง 3 ครั้งนี้ คณะผู้ดำเนินงานออกแบบการแสดงให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือ เครื่องแต่งกายโดยส่วนมากใช้เครื่องเบ้าเป็นความร่วมมือกันของอาจารย์และนักศึกษาในสาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สร้างขึ้นในรายวิชาการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ดังนั้นจึงมี การวางแผนล่วงหน้าสำหรับการจัดการแสดงโขนรามเกียรติ์ตอนต่าง ๆ เพื่อมีเวลาในการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย

การจัดการแสดงโขนรามเกียรติ์ทั้ง 3 ตอนนี้ มีผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคลากรสำคัญในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

อาจารย์ปริญ์ปรีดี ขาวปลื้ม อาจารย์ผู้ซ้อม

อาจารย์ดวงฤดี ภาพพาสี

นาฏศิลป์ปิ่นอาวโโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

อาจารย์ ดร.คมสันธุ์ หัวเมืองลาด

นาฏศิลป์ปิ่นอาวโโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

อาจารย์ ดร.พิพัฒน์ พร้อมสมบัติ

ที่ปรึกษาด้านการบรรจเพลงและการขับร้อง

อาจารย์อนุชา บริพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย

อาจารย์สุรินทร์ สงค์ทอง ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดารัตน์ ชาญเลขา

ที่ปรึกษาโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภา นาฏยนาถ

ประธานสาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง

โขนรามเกียรติ์ ตอนขาดเศียร ขาดกร (พ.ศ. 2557)

เรื่องย่อ ตอน ขาดเศียรขาดกร

หลังจากที่หนุมาณแปลงกายเป็นทศกัณฐ์ ไปพบกับนางมณฑิลา และบอกนางว่าให้เลิกทำพิธีหุงน้ำทิพย์เพราะชนะศึกแล้ว และขอร่วมหลับนอนกับนางมณฑิลา พิธีหุงน้ำทิพย์จึงถูกทำลายลง หนุมาณเมื่อเสร็จภารกิจก็หลบหนีออกมาจากกรุงลงกา ฝ่ายทศกัณฐ์เมื่อไม่มีน้ำทิพย์ นางมณฑิลาไม่ส่งมา จึงถอยทัพกลับวัง เมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมดก็ยิ่งโกรธแค้นหนุมาณขึ้นอีกเป็นร้อยเท่าทวีคูณ รุ่งขึ้นทศกัณฐ์ออกรบด้วยเพลิงแค้นสมอยู่ในอก กว่าถูกพระรามแผลงศรพรหมมาสดรตัดคอขาดกระเด็นแต่ก็นำกลับมาต่อได้ อย่างน่าอัศจรรย์ พิเภกจึงทูลว่า ทศกัณฐ์ได้ถอดดวงใจฝากไว้กับฤๅษีโคบุตร ข้ายังใจก็ไม่ตายได้

โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกมัยราพณ์ (ช่วงปี พ.ศ. 2527)

โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกมัยราพณ์ (ช่วงปี พ.ศ. 2527) จากข้อมูลสืบค้นและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง สันนิษฐานได้ว่าเป็นโขนกลางแปลงครั้งแรกของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ซึ่งในช่วงเวลานั้นบ้านสมเด็จเจ้าพระยามีสถานะเป็น “วิทยาลัย” และยังคงใช้ชื่อสถาบันอย่างเป็นทางการว่า “วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา” การแสดงโขนครั้งแรกเมื่อ 40 ปีที่แล้ว หรือประมาณช่วงปี พ.ศ. 2527 ดำเนินการโดยคุณครูลมูล ยม-คุปต์ และคุณครูเจलय ศุขะวณิช เป็นที่ปรึกษาและครูผู้ฝึกซ้อม รวมไปถึงถึงคณาจารย์ในภาควิชานาฏยศิลป์วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในช่วงเวลานั้น ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กฤษณา บัวสรวง อาจารย์ปริญ์ประดิษฐ์ ขาวปลื้ม และคุณครูอุดม กุลเมธพันธ์ การจัดการแสดงโขนในครั้งนี้มีการบันทึกและรวบรวมข้อมูลไว้น้อยมาก เนื่องจากสื่อและเทคโนโลยีในช่วงเวลานั้นยังมีการพัฒนาไม่มากนัก

เรื่องย่อ ตอนศึกมัยราพณ์

ทศกัณฐ์คำนึงถึงจึงใช้ให้หนุมาน วิชิต วายุเวก สองกุมารไปเชิญมาช่วยทำศึกกับพระราม ไมยราพประกอบพิธีหุงสรรพยา เพื่อลอบเข้าไปสะกดทัพพระราม ทางฝ่ายพลับพลาพระรามมีนางมอกเหต พิเภกทูลว่ามีเคราะห์ร้าย พระรามจึงสั่งให้สุครีพบัญชาการแวดล้อมป้องกัน หนุมานอาสาอมพลับพลาไว้อีกชั้นหนึ่ง ไมยราพแปลงกายเป็นพญาวานร ลอบเข้ามาฟังข่าว ครั้นรู้ว่าพิเภกทูลว่ามีเคราะห์ร้ายจะหมดสิ้นไปเมื่อดาวประกายพริ้วขึ้น ไมยราพจึงขึ้นไปบนเขาไกรลาส แล้วกวัดแกว่งกลองแก้วให้บังเกิดแสงเหมือนดาวประกายพริ้ว แล้วจึงลอบเข้ามาเฝ้าสรรพยาทำให้พญาวานร รวมทั้งหนุมานที่อมพลับพลาอยู่สับสน ไมยราพจึงเข้าไปแบกพระรามกลับไปกรุงบาดาล เมื่อพระลักษมณ์ฟื้นขึ้นพิเภกทูลให้ใช้หนุมานลงไปเชิญพระรามกลับมา หนุมานลงไปกรุงบาดาลต้องผ่านด่านต่าง ๆ ด่านแรกคือ ด่านยุงตัวเท่าแม่ไก่ ด่านที่สองเป็นภูเขาไฟกระแทกกันเป็นประกายเพลิง ด่านสุดท้ายคือสระโบกขรณี ที่มีจวนุรุษอาศัยอยู่ หนุมานต่อสู้กับจวนุ จนในที่สุดรู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน หนุมานหักก้านบัวใหญ่ แทรกตัวไปยังกรุงบาดาล พบนางพิราภวัน พี่สาวไมยราพที่ถูกถอดยศ และใช้ให้มาตักน้ำ เพื่อไปดื่มพระรามกับไววิกลูกชายของนาง หนุมานแปลงเป็นไยบัวตาดชายสไบเข้าไปในเมืองบาดาลได้ หนุมานลอบเข้าไปถึงปราสาทที่ไมยราพและชายาบรรทมอยู่ หนุมานต่อสู้กับไมยราพ ไมยราพทำให้ไปรบก้นที่ดงดันตาด ก้ายเมือง หนุมานใช้ดันตาดเป็นกระบองฟาดไมยราพลิ้นชีวิต แล้วอัญเชิญพระรามเสด็จกลับ

โขนรามเกียรติ์ ตอนนางลอย (โขนครุศาสตร์ พ.ศ. 2557)

ตามที่สาขาวิชานาฏยศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ ได้จัดโครงการโขนครุศาสตร์บ้านสมเด็จฯ ครั้งที่ 4 ขึ้นระหว่างวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2556 - วันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นสู่มาตรฐานสากล โดยมีหน้าที่ในการพัฒนาครูและจัดการเรียนการสอนให้กับนักศึกษาได้มีความรู้ความสามารถในการประกอบวิชาชีพครู ซึ่งในปี พ.ศ. 2557 ทางคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ตระหนักถึงความสำคัญของครูผู้เป็นแม่พิมพ์ของชาติ ประกอบกับวันครูแห่งชาติรวมถึงครุสภาได้จัดงานวันครูเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (พระนามของท่านในช่วงเวลานั้น) ในพระราชสมัญญา “พระผู้ทรงเป็นแม่และครูแห่งแผ่นดิน” ทางคณะครุศาสตร์จึงได้จัดการแสดงโขนกลางแปลงชุดนี้ขึ้น ในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2557 เวลา 18.30 น. ณ สนามกีฬา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

การแสดงครั้งนี้ได้รับคำปรึกษาในด้านที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อาจารย์ ดร. สถาพร สมนทอง ที่ปรึกษาด้านการกำกับและการแสดงและการสร้างสรรค์ผลงาน อาจารย์ ดร.พัฒน์ พร้อมสมบัติ ที่ปรึกษาด้านการบรรณเพลงและการขับร้อง อาจารย์ ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก ที่ปรึกษาด้านการฝึกหัดนาฏกรรมโขน และว่าที่ร้อยตรีสมิทร กรานแหยม ที่ปรึกษาด้านการบรรเลงวงดุริยางค์ประกอบการแสดงโขน อำนวยการแสดงโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา วัฒนพานิช รวมถึงคณาจารย์ผู้ร่วมดำเนินงานได้แก่ อาจารย์ประพัฒน์พงศ์ ภูวรน อาจารย์ ดร.จิรายุทธ พนมรัศมี อาจารย์ชาญฤทธิ์ เรืองธนาอา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุเมธ พัดเอี่ยม นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญภายนอก ได้แก่ ร้อยโทวิทยา คุ่มฉายา (วาทยกกร) และอาจารย์อัจฉรา สุภาไชยกิจ (นาฏศิลป์ไทยตัวนาง) การแสดงครั้งนี้ ถือเป็นการพัฒนาการเรียนการสอนนาฏกรรมโขนครั้งแรกในมหาวิทยาลัยราชภัฏ มีการสร้างสรรค์งานให้มีความร่วมสมัยโดยใช้ดนตรีประกอบการแสดงจากวงดุริยางค์ทหารเรือร่วมกับดนตรีไทย และมีการตีความการแสดงเชิงสัญลักษณ์กับนักแสดงคือ นักแสดงกลุ่มน้ำ และนักแสดงกลุ่มเนินเขา (ท้าวเดือน คอวตั้ง, 2558)

ไขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2558) เรื่องย่อ ตอนศึกพรหมาศ

ทศกัณฐ์เจ้านครลงกา ทรงทราบข่าวหลานชายคือ แสงอาทิตย์ และมังกรทศกัณฐ์ เสียที่แก่ทัพพระราม จึงตรัสสั่งให้กาลสูรไปภูกลอินทรชิตให้เร่งชุบศพรพรมาศ ยกไปราญรอนกับกองทัพพระลักษมณ์ อินทรชิตแสร้งทำกลแปดกายาเป็นองค้อมรินทรา (**พระอินทร์**) ให้กาธุรราชแปลง เป็นคชาเอราวัณ พร้อมกับให้โยธาทั้งหลาย กลายเพศเป็นเทพบุตรและเทพธิดา ออกมาจับระบำรำฟ้อนกลางเวหา เพื่อให้พระลักษมณ์และพลวานร หลงกล คิดว่าองค้อมรินทรา เทพบุตร เทพธิดา มาจับระบำรำฟ้อนด้วยความหรรษา จึงพิศเพลินด้วยความจำเริญตา เป็นที่ให้อินทรชิตแผลงศพรพรมาศต้อง องคพระลักษมณ์และพลวานรสลบไสลทั้งกองทัพ เว้นแต่ หนุมาน ไม่ต้องศรศีลปอินทรชิต จึงขึ้นราญรอนกับอินทรชิต หนุมานตีความ กายคชาอาสาและจำงหักคอพญาเอราวัณได้สำเร็จ แต่ก็ต้องคั้นศรอินทรชิตพาดสลบอยู่กลางสนามรบ ฝ่ายอินทรชิตและโยธาทั้งหลายก็ เลิกทัพกลับพระนครลงกาด้วยความหรรษา เมื่อความทราบถึง พระรามจึงรีบรุดมาช่วยเหลือ ครั้นเดินทางมาถึงสนามรบ ก็พบกับหนุมานซึ่งกลับฟื้นคืนมาเมื่อพระพายพัดต้องกาย หนุมานจึง กุลความทั้งหมดให้พระรามได้ทราบ เมื่อพระรามตรัสถามวิธีแก้ไข กับพิเทก พิเทกโหราจารย์จึงกราบทูลว่ามีสรรพยาที่จะแก้ไขให้ กลับฟื้นคืนมา ได้อยู่ในภุษาชื่ออาวูร พระรามจึงใช้ให้หนุมานเดินทางไปเอาสรรพยามาแก้ไข กองทัพพระลักษมณ์จึงกลับฟื้นคืนมา

ไขนรามเกียรติ์ ตอนปฐมบทรามเกียรติ์ (พ.ศ. 2559) เรื่องย่อ ตอนปฐมบทรามเกียรติ์

ปฐมบทรามเกียรติ์ เป็นตอนต้นของเรื่องรามเกียรติ์ ที่อธิบายที่มาของศัตราวุระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ ณ เขาไกรลาส เทวดาทั้งหลาย ขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร โดยมีนกกทำหน้าที่ลางเฝ้าเทวดาที่เข้ามาเฝ้า แต่เหล่าเทวดากลับชอบหยอกล้อ กลั่นแกล้ง ดึงผมของนกกจนศรัษะล้าน นกกเกิดความแค้นใจจึงไปกุลขอพรจากพระอิศวร ขอให้มัวนี้วเพชร์ที่สามารถใช้ผู้นั้นจะถึงแก่ความตายทันที เมื่อได้พรแล้วนกกใช้ฤทธิ์ นีวเพชร์ทำร้ายเหล่าเทวดา จนเกิดความเดือดร้อนไปทั่วสวรรค์ เหล่าเทวดา จึงไปขอความช่วยเหลือกับพระนารายณ์ พระนารายณ์จึงแปลงกาย เป็นนางอัปสรผู้เลอโฉม ไปยั่วยวนให้นกกหลงรัก และชวนให้นกกรำ จนถึงท่าที่ต้อง ชี้นีวลงที่ขาของตนเองทำให้นีวเพชร์ย้อนฤทธิ์ นกก จึงล้มลง ก่อนสิ้นชีวิตนกกต่อว่าพระนารายณ์ว่าใช้กลอุบาย ไม่ได้ สู้กันอย่างยุติธรรม พระนารายณ์จึงกล่าวว่าจะอวดารลงไปเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อสู้กันอีกครั้ง นกกจึงไปเกิดเป็นทศกัณฐ์ ส่วนพระนารายณ์อวดาร ลงไปเป็นพระราม ในภายหลังเหตุการณ์นี้จึงเป็นจุดกำเนิดของการต่อสู้ ระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ ในเรื่องรามเกียรติ์

ไขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2569)

การจัดการแสดงครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ น้อมรำลึกถึง พระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ผู้ทรงอุปถัมภ์ทำนุบำรุง และอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่ชาติอย่างยั่งยืน และภายในงานนี้ได้รับ เกียรติจากคณะผู้บริหารที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.) สำนักงาน ทปอ. มหาวิทยาลัยราชภัฏ ปรธาน ทปอ. มหาวิทยาลัยราชภัฏ ปรธานภูมิภาค ตลอดจน อธิการบดี ผู้บริหารทุกระดับ รวมถึงบุคลากร และเจ้าหน้าที่จากมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 38 แห่งทั่วประเทศ เข้าร่วมรับชม พร้อมด้วยผู้เข้าร่วมประชุมวิชาการในระดับชาติและนานาชาติ ทั้ง จากภายในประเทศและต่างประเทศ สะท้อนบทบาทของมหาวิทยาลัย ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในการเป็นพื้นที่บูรณาการระหว่างวิชาการ และศิลปวัฒนธรรมไทยในระดับชาติและนานาชาติอย่างเป็นรูปธรรม

ไขนรามเกียรติ์ ตอน "ศึกพรหมาศ" ครั้งนี้จัดโดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้าน สมเด็จเจ้าพระยา นับเป็นการแสดงไขนครั้งพิเศษที่ เปี่ยมคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมไทย การแสดงครั้งนี้ โดดเด่นด้วยความสง่างามของขบวนเครื่องสูง ขบวนเทวดา - นางฟ้า และเหล่าแม่ทัพลิงผู้แกร่งกล้า ผสานจากการแสดงอันตื่นเต้นในตอนทศกัณฐ์ ปะทะทัพพระอินทร์ ถ่ายทอดศิลปะการแสดงชั้นสูง ของไทยอย่างสมบูรณ์ ทั้งยังสร้างความร่วมมือกับ นักเรียน และเยาวชนในชุมชนรอบรั้วมหาวิทยาลัย ในบทบาทของวานรตัวจิ๋ว สะท้อนความร่วมมือระหว่าง สถาบันการศึกษาและชุมชนในการสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ยังมีช่างพลายมงคล การใช้ช่างจริงเข้ามาร่วมในการแสดงครั้งนี้ด้วย

ดนตรีประกอบการแสดง

ในการแสดงครั้งนี้มีการตัดตอนดนตรีให้สั้นและกระชับ โดยเริ่มที่ช่วงตอนอินทรีชิตแสงร่ำทำกลแปงกายเป็นองค์อมรินทรา (**พระอินทร์**) ออกมา มีการใช้แนวทางดนตรีตามต้นฉบับของกรมศิลปากรและวิทยาลัยนาฏศิลป์ควบคู่กันไป ถ่ายทอดให้กับนักศึกษาภาควิชาดนตรีไทย เอกปี่พาทย์ ได้มาบรรเลงประกอบ การร้องและการแสดงของทางฝ่ายนาฏศิลป์

เครื่องดนตรีตามแบบฉบับเดิมนั้นจะใช้ดนตรีปี่พาทย์เครื่องคู่ แต่ในงานนี้ทางภาควิชาดนตรีไทยใช้วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ซึ่งมีเครื่องดนตรีที่เพิ่มมา ได้แก่ ระนาดเอกเหล็ก และระนาดทุ้มเหล็ก จึงกลายเป็น วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่เพื่อให้สมเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทั้งยังเป็นวาระพิเศษที่มีการประชุมอธิการบดีราชภัฏทั่วประเทศมาเยี่ยมชม และนอกจากนี้ความพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือมีการเพิ่มเครื่องดนตรีที่หายากและต้องใช้ความสามารถในการบรรเลงเป็นอย่างมากคือ กลองมโหระทึก และแตรสังข์ ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้สมจริงตามบทโขนช่วงหนึ่งในเพลงกลองโยน ความว่า **"กลองชนะประโคมศึกมโหระทึกกึกก้องเสียง แตรสังข์ส่งสำเนียง นางจำเรียงเคียงข้างทรง"** จึงเป็นที่มาในการนำเครื่องดนตรีหายากมาร่วมแสดง เพื่อให้เกิดบรรยากาศให้เกิดความสมจริงสมจังในการร้อง และการถ่ายทอดการแสดงครั้งนี้ (**ธนาริพ เฝ้าพันธุ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 มกราคม 2569**)

โขนกลางแปลงบ้านสมเด็จพระยา จึงมิใช่เพียงการแสดงมหรสพเพื่อความบันเทิงในวาระโอกาสพิเศษเท่านั้น แต่คือพื้นที่แห่งการบูรณาการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเข้ากับบริบทของสถาบันการศึกษา ได้อย่าง สง่างาม อัตลักษณ์อันโดดเด่นนี้สะท้อนผ่านการรักษาจารีตการแสดง **"กลางแปลง"** แบบโบราณที่ใช้พื้นที่ธรรมชาติเป็นฉากหลังผสานเข้ากับการยกระดับด้วยองค์ความรู้ทางวิชาการ ทั้งการประยุกต์ใช้ดนตรีสากลร่วมกับดนตรีไทย การรีอูฟื้นเครื่องดนตรีหายาก และการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายอย่างประณีตโดยฝีมือคณาจารย์และนักศึกษา สิ่งสำคัญที่สุดคือการทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงคนต่างวัย ตั้งแต่ปรมาจารย์ศิลปินจนถึงเยาวชน **"วานรตัวจิ๋ว"** ในชุมชนให้มาร่วมกัน **"เก็บโขนไว้ในตัว"** ตามปณิธานของ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** เพื่อให้โขนกลางแปลง ณ พื้นดินแห่งนี้ ยังคงมีลมหายใจและสืบทอดเกียรติภูมิของสมเด็จพระยาบรมมหารัชมังคลาจารย์ (**ช่วง บุนนาค**) ให้สถิตสถาพรสืบไป

แหล่งข้อมูล

- อาจารย์ธีระยุทธ ปานเนตรแก้ว. (2569). ผู้ให้ข้อมูลการแสดงโขนกลางแปลงบ้านสมเด็จพระโขนรามเกียรติ์ ตอนศึกมัยราพณ์ (ช่วงปี พ.ศ. 2527).
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธนาริพ เฝ้าพันธุ. (2569). ผู้ให้ข้อมูลดนตรีประกอบการแสดงโขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2569).
- สูจิบัตรการแสดง โขนรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ (พ.ศ. 2569) https://www.canva.com/design/DAG-ZKt426E/418UZxvuOie8ygfCxc78cQ/edit?utm_content=DAG-ZKt426E&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton
- ท้าวเดือน ควรตั้ง. (2558). การศึกษาบทบาทนางเบญกายแปลงในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางลอย ประกอบวงโยธวาทิต ของคณะโขนครุศาสตร์บ้านสมเด็จพระฯ [ศิลปกรรมนิพนธ์ ปรินิพนธ์ครุศาสตร์บัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จพระยา
- <https://kukritinstitute.org/kukrit-pramoj/background>
- <https://www.artbangkok.com/?p=6476>
- <https://e-learning.srru.ac.th/enrol/index.php?id=213>
- <https://ich-thailand.org/heritage/detail/6291e5b7978f238e61f77da4>
- <https://www.nattasampun.com/?action=showsara&id=13&page=2>
- <https://std40408.wordpress.com/2017/11/07/เนื้อเรื่องโดยย่อ/>
- https://www.nattasampun.com/?action=show_category&id=34